

סוד ברכת אפרים ומנשה

עיון בפרשת השבוע על פי החת"ם סופר

האחדות, וגם מדת האכזריות כשמשתמשים ממנה לקדושה היא דבר המשלים את התורה, ... ובאמת. הרואה מרחוק אדם מתנהג כמדת אכזריות אינו יכול לצייר שעוצם עיקר כוונתו לקדושה ולחסד אמיתי, רק מי שמגיע למעלה זו הוא כא למקום איש כזה ורואה איך כל מחשבתו היא רק לחסד, הוא מאמין שהוא אחוז בעץ החיים שהוא מקור החסד והרחמים ע"י מדת אכזריותו.

5. שמונה קבצים ג', שכ"ה

החסד הגמור הוא האידיאל של העתיד. העולם הולך הוא ומתעלה לכך, הולכות הנשמות ומדככות, הולכים העולמים ומתבסמים, ... העולם ומלואו כרוחני כחמרי, כולו יאוחד בחסד עליון, שהגבורה תתמכהו תמיד. וכל היצור בשורש צביונו, יהיה אחוז משני אלה הכחות: הימין והשמאל, החסד והגבורה, שבהשפעתם ההדדית הכל הוא חסד. עולם חסד יבנה.

6. עין אי"ה ברכות ב', ט, שלי"ג

פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו, פתח ר"י ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש. מתוך שהנטיה לאחת הקצוות אינה נכונה, ע"כ ראוי לחבב ישובו של עולם והעוסקים בו מתוך שעל ידם יוכלו להחזיק מעמד ת"ח מאירי אור התורה. ולמען הרם את ערך התורה עצמה מצד אורה וקדושתה בלב עוסקיה, לבל יטה לבם לפרוש גם הם לעסוק בדרך ארץ, ולהסתפק בהחזקת ידי אחרים צריך לדרוש בכבוד תורה. הנטי' לישוב העולם צריכה להתעורר ע"פ הנרדפים והחלושים, שעלולים להיות נוטים מצד קשי יומם אל קצה המיאוס בעניני העולם. ע"כ ראוי להם להעריך את ערך ישובו של עולם, כשמוצא את תעודתו, בצירוף התורה המתקיימת על ידו. ולעומת זה המוצלחים, שזכו גם לשלות עוה"ז, יוכלו להמשך אחרי עסקים חומריים של עושר וכבוד, ראוי להם לחזק נפשם ונפש בני גילם ביתרון התורה ורוממותה. ע"כ בהיות אז בעת הרעה ההיא, ששלטה רומי בעברת זדון על ישראל, כמסופר בשבתי כלל החכמים נרדפים, דרשו דוקא בכבוד אכסניא, לעורר לבם לאהבת הבריות ומניעת ההתרחקות מאנשי המעשה ובעלי הרכוש. ור"י שהתעלה לגדולה ע"פ המלכותי, ראה ראשית לו לחבב ביותר את הצד הרוחני, את אור התורה עצמו, לבל ימשך במאומה אחרי גדולתו וכבודו מעמלה של תורה כרגע, כי כל חפצים לא ישוו בה.

כי הכובש אומות להורגם הוא גם כן בבחינת דין, ... וגם עוסקי תורה הלא כה דברי כאש ובשגכם שהיא נקראת אמת שאין עושין בה לפני משורת הדין [כע"ז ד:], ועתה נבוא אל המכוון בעזה"י כי ראה יעקב כי עתיד יהושע בן נון לצאת מאפרים שעתיד לכבוש ל"א מלכים ולהרוג נפשות הרבה וגם הוא ילמד תורה לישראל, נמצא הרי הוא כפול ומכופל במדת הדין ע"כ טוב לו להמשיך מדת החסד בכל מה דאפשר, ע"כ טוב שיעמוד על ימין ברכו של יוסף וגם יושת עליו ימין ישראל, משא"כ מנשה שיצא ממנו גדעון, ובקושי הושיע את ישראל בימיו, ועשה קצת הריגה בשונאיו, וטוב שיומשך לו ממדת הדין כדי שיוכל להרוג בשונאיו כי היה צריך לזה בדורו שהיו ישראל בדיוטא תחתונה רח"ל, לכן המשיך עליו השמאל משני הצדדים. ומעתה כל הפסוקים מבוארים לפניך.

3. עולת רא"ה א' עמ' קנ"ז

אנא בכח גדולת ימינך תתיר צוורה. ימין ד' הרוממה, מעוז החסד ההולך ומתגלגל בעולם, ויסוד המגמה של כל ההויה בולה, כי עולם חסד יבנה. אמנם הימין יש לה גודל וקוטן. הקוטן של הימין, הוא כשהחסד הוא נערך לפי איזו מדה מצומצמת של מקבל החסד, עד כמה שיוכל שאתה, אבל גדולת החסד היא מדת החסד הנותנת רב טוב יותר מכדי המדה של המקבל, ואם לא יוכל שאת רוב הטוב, אז החסד הוא גדול כ"כ, עד שמשפיע הוא מטובו ג"כ יכלת ואמץ להכיל את קבלת הטוב והחסד. ברוך ד' יום יום יעמס לנו, שהקב"ה נותן כח בצדיקים לקבל טובתם (סנהדרין ק'). אמנם גדולת הימין, שהיא כבד בפעל, היא קשורה באיזו מדה ממדות העולם המוגבל, ואע"פ שינתן כח לקבל הטובה סוף כל סוף איזה קישור ואיסור יש באן, מצד מצרי העולם והגבלותיו התבוניים. אבל כחו הפנימי של החסד, של גדולת החסד, הוא בעל כל האפשריות בולן, ואין שום דבר האוסר והקובע הגבלה למדת העליון, הטוב, האור והחפשי הקדוש, שלא יתפשטו בכל המרחבים.

4. מאמרי הרא"ה עמ' 429; אגרות רבב"ח ח'

הנה עיקר מדת התורה היא חסד. כמש"כ בנוסח התפילה 'כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד' אמנם שלמות התורה ושורש האמונה שיהיו כל המדות כלולות בה בסוד

1. בראשית מ"ז, י"ג-כ' ורש"י

(יג) ויקחו יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו: (יד) וישלחו ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור: ... (יז) וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה: (יח) ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו: (יט) ויבאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה קלעם וגם הוא יגדל ואולם אזויו הקטן יגדל ממנו וירעו יהיה מלא הגוים: (כ) ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה:

(כט) ידעתי בני ידעתי – שהוא הבכור:

גם הוא יהיה לעם וגו' – שעתיד גדעון ללכת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו:

ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו – שעתיד יהושע ללכת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל:

(כ) כך יכרך ישראל – הצא לכרך את בניו יכרסם צנכרתם ויאמר איך לבנו יסומך אלהים כאפרים וכמנשה:

2. חת"ס על התורה ויחי

ויקה יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל וגו', ויל"ד לאיזה צורך האריך כ"כ בימינו משמאל ישראל והיה די שיאמר את אפרים בשמאל ישראל ואת מנשה בימינו, תו יל"ד מה השיב יעקב אולם אחיו הקטן יגדל ממנו, מה לו בזה כמה שרואה בנבואתו שעתיד יהושע לצאת מן הקטן, מה לו בכך מ"מ ראוי לכבד הבכור ולברך אותו בימין, ... ורש"י פירש יהושע עתיד ללמד תורה לישראל ועתיד להנחיל את הארץ, גם תוארים האלו צריכים טעם. ונלע"ד בשידוע דצריכים אנו לראות לערב המדות מבלי למנקט חדא בלחודייהו אלא לערב דין ברחמים ורחמים בדין, ... ולכן נתכוון יוסף לתת אפרים הקטן שהוא בשמאלו של ישראל שם אותו בימין עצמו שיהיה מעורב בימינו עם שמאל יעקב, ואמנם מנשה שהוא הבכור שם לימים יעקב שהוא יותר חסד משל יוסף כידוע, ... והנה ידוע